

## ความรู้ต้อง (ไม่) ห้าม: จักรญาณนิยม\*

ธเนศ วงศ์ยานนาวา

คณะรัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในคริสตศาสนาหลังจากมนุษย์คนแรกของโลกอย่างอดัมตกสวรรค์ เพราะไม่เชื่อฟังพระเจ้า เป็นเจ้าอาบไปกินผลไม้ต้องห้าม (forbidden fruit) เข้าไปจึงทำให้ความสมบูรณ์ของอดัม (หรือมนุษย์) เหือดหายไป Martin Luther ได้ให้การไต่สวนกับเขาเป็นครั้งแรกยุคสมัยกับอดัมและอีฟ ว่า ก่อนที่จะตกสวรรค์อดัมสามารถที่จะมองเห็นวัตถุได้ในระยะไกลเป็นร้อยๆ ไมล์ แต่พอตกสวรรค์แล้วอดัมมองเห็นได้ในระยะไม่ถึงครึ่งไมล์ ความคิดแบบนี้เป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวาง เพราะฉะนั้นด้วยความสามารถแบบมหัศจรรย์นี้ก็ทำให้ออดัมสามารถจะเห็นถึงบรรดา “ปฐมเหตุ”ทั้งหลาย<sup>1</sup> อดัมจึงไม่ต้องการศาสดาองค์ใดมาช่วยชี้ทางสว่างให้ เพราะไม่มี “ความมืด” ใดๆ ที่จะปกคลุมไม่ให้ออดัมเห็นได้

นี่เป็นความสามารถพิเศษของอดัมก่อนจะตกสวรรค์ ครั้นเมื่ออดัมตกสวรรค์ก็ทำให้ความสามารถมหัศจรรย์ต่างๆ เหล่านี้หมดไป ไม่เพียงแต่เท่านั้นอะไรพิเศษๆ ที่มนุษย์อยากจะมีก็หมดไป ด้วยการตกสวรรค์ของอดัมก็ทำให้ลูกหลานของอดัมไม่สามารถที่จะดำรงตนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสรรพสิ่งในโลกของพระเจ้าได้ มนุษย์ก็มีลักษณะที่แตกออกเป็นเสี่ยงๆ เป็นส่วยย่อยๆ มากกว่าที่จะผนึกรวมกัน นอกจากนั้นมนุษย์ยังไม่สามารถที่จะเข้าถึงความจริงแท้ได้อีกด้วย เพราะไม่ได้รวมกับพระเจ้าแบบเดิมอีกต่อไป ด้วยข้อจำกัดที่เป็นเงื่อนไขดังกล่าวจึงทำให้การแสวงหาศาสตร์ที่สมบูรณ์เป็นสิ่งที่ปราชญ์จำนวนมากใฝ่ฝันอยากที่จะมี

ลักษณะที่อ่อนด้อยของมนุษย์ที่มีบาปติดตัวมาตั้งแต่เริ่มการมีมนุษย์แสดงให้เห็นว่าความเข้าใจที่ผิดพลาดหรือสิ่งบกพร่องทั้งหลายล้วนแล้วแต่เป็นฝีมือมนุษย์เอง มนุษย์จึงเป็นสิ่งที่ชีวิตที่มีความผิดอยู่ตลอดเวลา ความคิดแบบนี้มิได้มีความหมายแค่พระคัมภีร์ไบเบิลเท่านั้น เพราะแนวความคิดมนุษยนิยมสมัยยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance Humanism) ไล่ไปจนถึงยุคปฏิรูปศาสนา (Reformation) ต่างก็เชื่อว่าเป็นความจริงทางประวัติศาสตร์ของ

---

\* เอกสารประกอบคำบรรยาย “โครงการจัดประชุมวิชาการระดับชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ ครั้งที่ 2 โรงแรมโกลด์ส ปางสวนแก้ว เชียงใหม่ วันที่ 9-11 สิงหาคม พ.ศ. 2548

<sup>1</sup> Peter Harrison, “Original Sin and the Problem of Knowledge in Early Modern Europe”, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 63, No. 2 (April, 2002), p. 242

มนุษยชาติ ความคิดแบบนี้จึงไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในความคิดทางศาสนา แต่ยังเป็นที่ยอมรับกันกว้างขวางในงานเขียนแนวจริยธรรมและแนวทางเชิงจิตวิทยา

ถ้าคิดตามกรอบคริสตศาสนาแล้ว จุดเริ่มต้นมนุษย์กับพระเจ้าจึงมีแต่ข้อห้าม แต่ถึงจะมีข้อห้ามก็ไม่มีใครฟังอำนาจสูงสุดของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ มนุษย์คนแรกก็ไม่ได้เชื่อฟังข้อห้าม ความเป็นมนุษย์จึงแสดงสถานะของความเป็นกบฏ มนุษย์ไม่ได้ว่านอนสอนง่าย สถานะของการเป็นมนุษย์จึงมีแต่การละเมิด แต่การละเมิดกลับทำให้มนุษย์ขาดความสมบูรณ์ ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งความสมบูรณ์จะได้ก็ต่อเมื่อไม่มีการละเมิดข้อห้าม ข้อห้ามจึงทำให้มนุษย์มีความสมบูรณ์ ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์จึงต้องรู้จักข้อจำกัดหรือข้อห้าม การไม่มีข้อห้ามต่างหากที่กลับทำให้มนุษย์ไม่สมบูรณ์

สำหรับในสถานะสมัยใหม่การมีข้อห้ามแสดงให้เห็นถึงการจำกัดเสรีภาพ การกระทำดังกล่าวจะเป็นการไม่เหมาะสม นอกจากนั้นภายใต้การแสวงหาความรู้ที่ไม่มีข้อจำกัดอย่างวิทยาศาสตร์กลับทำให้การมีข้อห้ามเป็นการขัดขวางความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ สิ่งต้องห้ามจึงเป็นถ่วงความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ แต่เส้นทางของเสรีภาพในการแสวงหาความรู้หรือใคร่อยากรู้ย่อมสร้างปัญหา หนทางอย่างหนึ่งที่จะทำให้การมีข้อจำกัดของการแสวงหาความรู้เป็นไปได้อีกคือ เส้นทางของการรู้จักพอหรือรู้จักข้อจำกัดมากกว่าที่จะเจริญเติบโตแบบไม่มีข้อจำกัด การรู้จักพอเพียงเป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่งในการควบคุมมนุษย์ในสถานะสมัยใหม่ให้กลายเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ของสังคม

## “จักรญาณ” ที่หมุนไป

การแสวงหาความรู้ของมนุษย์ที่ไม่สมบูรณ์เป็นสิ่งที่ถูกจำกัดด้วยกรอบความคิดของคริสตศาสนาและกรีกโบราณ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์มีความรู้ไม่ได้ เพียงแต่ว่าความรู้ต่างๆ เหล่านี้ดำรงอยู่ในกรอบความคิดของคริสตศาสนาเป็นอย่างน้อย ศาสนาจะเป็นตัวกำหนดว่าอะไรเป็นสิ่งที่รู้ได้หรือรู้ไม่ได้ คริสตศาสนาโดยพระเจ้าและในนามของพระเจ้าเท่านั้นที่จะเปิดเผยให้ทราบ และก็ไม่มีอะไรอื่นนอกเหนือไปจากนี้

ปราชญ์อย่าง Tertullian แสดงความยิ่งใหญ่ขององค์พระศาสดาด้วยความคิดที่ว่า “หลังจากพระเยซูแล้ว เราไม่มีความต้องการความใคร่อยากรู้”<sup>2</sup> ดังนั้นเมื่อองค์พระศาสดาแล้วก็ไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องแสวงหาความรู้อีกต่อไป ทุกสิ่งทุกอย่างคริสตศาสนาได้ให้คำตอบไว้หมดแล้ว ดังนั้นพระเยซูหรือพระเจ้าได้ให้คำตอบไว้นับเป็นพันๆ ปีมาแล้ว เมื่อองค์พระศาสดาได้

<sup>2</sup> Roger Shattuck, *Forbidden Knowledge: From Prometheus to Pornography*, (New York: Harcourt Brace & Company, 1996), p. 307

ให้คำตอบไว้หมดสิ้นแล้วไยจะต้องไปดิ้นรนชวนขวายหาจากที่อื่นๆ อีก คำอธิบายแบบนี้จึงทำให้เกิดสภาวะของ “เราหยุดแล้ว ท่านลี้ยังไม่หยุด” การหยุดหรือการห้ามจึงนำมาซึ่งความรู้ที่สมบูรณ์

คำตอบในลักษณะที่มี “คำตอบหรือมีคำอธิบายสำเร็จรูป” เป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความยิ่งใหญ่ให้กับศาสนา ศูนย์รวมของคำตอบทุกสิ่งทุกอย่างจึงอยู่ที่ศาสนา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทางโลกหรือทางธรรม ศาสนาจึงเปรียบได้กับองค์รวม ศาสนาจึงเป็น “อภิมหาศูนย์รวมแห่งความรู้” ที่ไม่มีอะไรจะมาต้านทานได้ไม่ว่าสิ่งต่างๆ เหล่านั้นจะยิ่งใหญ่ขนาดไหนก็ตาม อะไรที่ยิ่งใหญ่อื่นๆ ก็จะต้องเป็นรอง สำหรับศาสนาในสภาวะสมัยใหม่ที่ต้องเผชิญหน้ากับวิทยาศาสตร์ อันเป็นกรอบคิดสำคัญที่ทำให้คำตอบแก่นมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของจิตหรือการดำรงชีวิตทำให้ศาสนาต้องแสดงตัวว่าสูงส่งกว่าวิทยาศาสตร์ เพราะ “เป็นการโผล่ปรากฏของกระบวนการทัศน์ใหม่ก่อนกาลเวลา เพื่อมาเตรียมการการเปลี่ยนผ่านวิวัฒนาการของมนุษย์ครั้งสำคัญ”<sup>3</sup> เป็นต้นหรือไม่อย่างน้อยที่สุดวิทยาศาสตร์เองก็ไม่สามารถที่จะให้คำอธิบายความหมายของชีวิตก่อนการเกิดและชีวิตหลังความตายได้

ความคิดที่ยกศาสนาเป็นสิ่งที่สูงส่งเป็นกรอบความคิดที่แสดงถึงสภาวะของการขยายตัวครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง ทุกสิ่งทุกอย่างถูกดูดรวมมาไว้ในที่เดียวกัน ด้วยพลังการดูดรวมในลักษณะรวมศูนย์แบบนี้จึงไม่ได้แสดงความคิดแบบที่หยุดอยู่กับที่ ในทางกลับกันความคิดแบบนี้มีลักษณะ “ขยายตัว ขยายอาณาเขต” ประหนึ่งราวกับ “จักร” หมุนไปสู่ดินแดนต่างๆ แล้วหมุนกลับเข้ามาสู่ศูนย์รวม การหมุนที่กำหนดขอบเขตและการครอบครองดินแดน เพียงแต่ว่าความหมายของการครอบครองในที่นี้ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในระดับของพื้นดินแดน แต่ยังรวมไปถึงผากฟ้าและจักรวาลแห่งความเป็นอนันต์ (infinity) อีกด้วย

กลไกของความรู้ในทางศาสนาจึงแสดงการหมุนขยายตัวของความรู้หรือความเป็น “จักรญาณนิยม” ในฐานะที่ขยายอาณาเขตออกไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เช่น การขยายฐานไปแข่งขันกับวิทยาศาสตร์ด้วยการอ้างอิงศาสนากับความเป็นวิทยาศาสตร์ โดยทั้งคู่ต่างๆ วางอยู่บนรากฐานความรู้แบบที่ไม่มีเงื่อนไขของกาลเวลาและสถานที่มากกว่าที่จะพิจารณาการเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขของประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นอาณานิคมหรือจะเป็นรัฐประชาชาติ ตลอดจนการเดินทางข้ามท้องถิ่น (translocal) หรือการเชื่อมต่อของท้องถิ่นกับระดับอื่นๆ<sup>4</sup> อันเป็นการแสดงลักษณะเฉพาะ ลักษณะที่มีความเป็นท้องถิ่น

<sup>3</sup> วิเศษฐ์ วังวิญญู, มณฑลแห่งพลัง ญาณทัศนะแห่งการเข้าถึงตัวตนที่แท้, (กรุงเทพฯ: บริษัทสวนเงินมีมา จำกัด, 2548), หน้า 78

<sup>4</sup> Anne Hansen, “The Image of Orphan: Cambodian Narrative Sites for Buddhist Ethical Reflection”, *Journal of Asian Studies*, Vol. 62, No. 3 (August, 2003), pp. 813-817

กลไกของ “จักรญาณนิยม” ในทางศาสนาเป็นสิ่งที่ปรากฏออกมาในรูปของสภาวะที่ดูประหนึ่งว่าหยุดนิ่ง ไม่ไหวค้ว และรู้จักพอเพียง โดยสิ่งที่หยุดนิ่งแบบนี้กลับเป็นสิ่งที่เคลื่อนที่โดยไม่เคลื่อนที่ (unmoved mover) ศาสนาในตัวเองจึงต้องเผยแผ่หรือขยายออกไปตามที่ต่างๆ มากกว่าที่จะเก็บไว้คนเดียว เพราะการจะเป็นศาสดาได้ก็ต้องเผยแผ่ ไม่ใช่เก็บงำเอาไว้คนเดียว ความเป็นศาสดาจึงมาพร้อมกับการขยายความรู้หรือเป็น “จักรญาณ” ในแง่นี้ตรรกะของความเป็นศาสนาจึงต้องขยายตัว

ด้วยศักยภาพของการขยายตัวอันเป็นคุณลักษณะที่สำคัญทั้งในทางปัญญาที่ต้องการครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง รวมไปถึงการครอบคลุมทางกายภาพโดยผ่านการเผยแผ่ศาสนาไปยังดินแดนอื่นๆ ก็ทำให้ตัวศาสนาเองมีลักษณะของการขยายตัวไม่น้อยไปกว่าการมีความรู้แบบในทางโลกแบบที่เกิดขึ้นในปรัชญาหรือความรู้แบบอื่นๆ ในสภาวะสมัยใหม่ (modernity) เช่น การขยายตัวของความรู้ในรูปแบบของสังคมความรู้ (knowledge based society) เป็นต้น ความรู้ทางศาสนาและความรู้ทางโลกจึงอยู่ใน “วงศาแห่งจักร” ประหนึ่งปลาสองตัวที่อยู่ในน้ำบ่อเดียวกันที่ต่างฝ่ายต่างก็ต้องการขยายพื้นที่มากกว่าที่จะจำกัดตัวเองแบบพอเพียง โดยความรู้ในทางโลกกลับยืนยันความสมเหตุสมผลของการขยายตัวด้วยความใคร่อยากรู้ (curiosity) ของมนุษย์เป็นรากฐานสำคัญ ความใคร่อยากรู้จึงเป็นพลังขับเคลื่อน “จักรญาณนิยม”

ความใคร่อยากรู้ในทางโลกเป็นตัวจักรสำคัญในการที่จะทำให้ข้อจำกัดมนุษย์แบบอดัมของคริสต์ศาสนาหมดไป เป้าหมายของความใคร่อยากรู้คือการปลดแอกหรือเสรีภาพ ความคิดแบบนี้ก็จะพบได้จาก Giordano Bruno ในศตวรรษที่สิบหก<sup>5</sup> เพราะความรู้แบบคริสต์ศาสนานั้นเป็นสิ่งที่ไม่พอเพียง ความรู้ในกรอบของศาสนาไม่ทำให้มนุษย์ที่ขาดความสมบูรณ์มีความสมบูรณ์ขึ้น เสรีภาพและการปลดปล่อยจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการแสวงหาความรู้ เช่น ในศตวรรษที่สิบเจ็ดตอนปลาย ประเทศสเปนได้ทำให้เสรีภาพที่จะใช้และวิเคราะห์แบบปรัชญา *Libertad filosofica* (liberty to philosophize) เป็นตัวจักรสำคัญในการบดขยี้ความคิดเก่าๆ ที่เน้นแต่ข้อจำกัด<sup>6</sup> เพราะความรู้ทางศาสนานั้นก็เป็นสิ่งที่พอเพียงอยู่แล้ว

เป้าหมายของการแสวงหาความรู้ถือเป็นการยกระดับมนุษย์ตราบได้ก็ตามที่ความรู้นั้นมุ่งไปสู่ “องครวม” ของโลก<sup>7</sup> และจักรวาล แต่นั่นก็เป็นเรื่องของความใคร่อยากที่จะรู้สร้างความสำเร็จจากความไม่สมบูรณ์ ความทะเยอทะยานจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของความใคร่

<sup>5</sup> Hans Blumenberg, *The Legitimacy of Modern Age*, translated by Robert M. Wallace (Cambridge: MIT Press, 1983), p. 383

<sup>6</sup> Jonathan Israel, *Radical Enlightenment: Philosophy and the Making of Modernity 1650-1750*, (Oxford: Oxford University Press, 2001), p. 11

<sup>7</sup> Hans Blumenberg, *The Legitimacy of Modern Age*, p. 257

อยากรู้ ปัญหาของการที่ “อดัมไม่สามารถจะมีศาสตร์ที่สมบูรณ์ได้” ก็ทำให้นักคิด นักปรัชญาจำนวนมากต้องการจะมีวิธีการที่แก้ไขข้อจำกัดดังกล่าว การหันไปสู่วิธีการแบบคาร์ทีเซียน (Cartesian) ของ Nicolas Malebranche ก็เป็นตัวอย่างที่ดี<sup>8</sup>

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากกรอบความคิดแบบคาร์ทีเซียนทำให้สถานะของเทววิทยาที่เคยเป็นสิ่งที่สูงส่งกลับเริ่มเสื่อมสลายลงในปลายศตวรรษที่สิบเจ็ด การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ปรัชญาในฐานะที่เคยเป็นเพียงแค่ “สาวใช้” ของเทววิทยา (theology) กลายเป็น “นายใหม่” ขึ้นมาสำหรับในกรอบของเทววิทยา (theology) สถานะของปรัชญาจึงไม่ใช่ขั้นที่สูงสุดของความรู้ ปรัชญาไม่ได้ดำรงอยู่ในฐานะที่เป็น “เอก” หรือเป็นทีหนึ่ง แต่กลับเป็นที่สองหรือที่สาม หรืออาจจะไม่ได้ติดอันดับอะไรเลย เพราะอย่างน้อยๆ ที่สุดในปลายศตวรรษที่สิบแปด วิชาที่อยู่ในขั้นแรกก็คือเทววิทยา อันดับสองก็คือ กฎหมาย และอันดับสามก็คือ แพทย์<sup>9</sup>

นับตั้งแต่คริสเตียนเรื่องอำนาจสถานะของปรัชญาในกรอบของคริสต์ศาสนาเองก็ไม่ได้มีความยิ่งใหญ่มาหลายตลอดระยะเวลาทางประวัติศาสตร์ แม้ว่าปรัชญาจะมีการอ้างอิงว่าเคยยิ่งใหญ่ในยุคโบราณ (antiquity) ก็ตาม เพราะถ้าคิดว่าพวก Sophists ไม่ใช่สำนักปรัชญาแล้วก็อาจจะกล่าวได้ว่าในยุคโบราณปรัชญาไม่ใช่วิชาที่ยิ่งใหญ่ แต่ถึงกระนั้นก็นั่นก็เป็นเพียงยุคโบราณ ด้วยความคิดแบบคาร์ทีเซียนก็ทำให้ปรัชญาผงาดขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ปรัชญาสามารถสถาปนาความเป็นเอกเทศ ปรัชญาจึงได้รับการปลดแอก<sup>10</sup>

ความเป็นเอกเทศของความรู้อย่างปรัชญาไม่ได้เกิดด้วยสภาวะแห่งความพอเพียง ในทำนองเดียวกับศาสนาที่ต้องการขยายตัวด้วยความไม่พอเพียง ปรัชญาเองก็ไม่ได้จำกัดตัวเองแต่ในพื้นที่ของตัว ในทางตรงกันข้ามปรัชญาและเชกเช่นเดียวกันกับสาขาวิชาอื่นๆ ที่ต้องขยาย “จักรญาณ” ไปสู่พื้นที่อื่นๆ ภายใต้นามเสรีภาพเพื่อความสมบูรณ์แห่งปัญญา “ไฟแห่งปัญญาความรู้”ทั้งหลายที่ให้แสงสว่างกับมนุษย์ กลับนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างความรู้แบบต่างๆ อย่างน้อยที่สุดในยุคแรกๆ ก็คือความขัดแย้งระหว่างเทววิทยาและปรัชญา<sup>11</sup> ความใคร่อยากรู้ในฐานะเป็นพลังของ “จักรญาณนิยม” ที่ต้องขยายอาณาเขตก่อให้เกิดความขัดแย้งกันในการแย่งชิงพื้นที่ การต่อสู้แย่งชิงพื้นที่ที่กลายเป็นส่วนสำคัญของการสถาปนาขอบเขตของวิชา

<sup>8</sup> Peter Harrison, “Original Sin and the Problem of Knowledge in Early Modern Europe”, p. 239

<sup>9</sup> Immanuel Kant, *The Conflict of Faculties*, translated by Mary J. Gregor, (Lincoln: University of Nebraska Press, 1979, p. 33

<sup>10</sup> Jonathan Israel, *Radical Enlightenment: Philosophy and the Making of Modernity 1650-1750*, pp. 10-11

<sup>11</sup> Immanuel Kant, *The Conflict of Faculties*, translated by Mary J. Gregor, (Lincoln: University of Nebraska Press, 1979)

เสรีภาพที่จะใช้ปรัชญาเพื่อตั้งคำถามและคำตอบจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการขยายพื้นที่ความใคร่อยากรู้ที่ปราศจากข้อห้ามเป็นเงื่อนไขสำคัญของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ ความสมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้โดยไม่มีข้อห้าม เพราะข้อห้ามไม่ทำให้เกิดความสมบูรณ์ คำบรรยายแบบนี้จึงเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับข้อเสนองานศาสนาที่ถือว่าข้อห้ามแสดงความสมบูรณ์ของมนุษย์การแสวงหาความรู้กระทำไม่ได้โดยไม่จำเป็นที่จะต้องหวาดวิตกกังวลถึงข้อห้ามต่างๆ แบบที่เกิดขึ้นคริสต์ศาสนา การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ “จักรญาณนิยม” หรือพลังของความรู้สามารถที่จะขยายตัวไปตามที่ต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เป้าหมายหลักของการแสวงหาความรู้ทางโลกจึงเป็นไปเพื่อแก้ไขสภาวะเลวร้ายเพราะไม่สมบูรณ์ของมนุษย์หรือสภาวะตกสวรค์ของมนุษย์ สภาวะตกสวรค์ทำให้มนุษย์ต้องร่วมเพศทั้งนี้ก็เพราะมนุษย์ไม่มีความเป็นอมตะอีกต่อจึงทำให้มนุษย์ต้องร่วมเพศเพื่อสืบทอดความเป็นมนุษย์ให้ดำรงเผ่าพันธุ์ แต่การร่วมเพศเป็นสภาวะที่เชื่อมโยงกับปีศาจและ“ผลไม้ต้องห้าม” ทั้งสองส่วนกลับเป็นตัวทำลายความสามารถในการเข้าถึงความสมบูรณ์ของมนุษย์ สภาวะของมนุษย์ตกสวรค์เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์มีความใคร่อยากรู้อยากเห็น ภายใต้กรอบของคริสต์ศาสนาความใคร่อยากรู้จึงเป็นสิ่งที่ทำลายล้าง ความอยากหรือแรงปรารถนา (desire) ไม่ว่าจะเป็นความรู้หรือเรื่องเพศที่ต่างบ่งบอกถึงความหายนะ

### เส้นทางสร้างสรรค์และหายนะ

ในกรอบความคิดโบราณและศาสนาความใคร่อยากรู้เพื่อที่จะมีความรู้เป็นสิ่งที่อันตราย ความใคร่ในความรู้เป็นสิ่งต้องห้าม ความรู้ที่ให้ความกระจ่างดังราวกับแสงสว่างหรือ “ไฟ” ในฐานะสิ่งที่นำมาซึ่งอันตรายหรือสิ่งชั่วร้ายยังพบได้ในความคิดของกรีกโบราณก่อนที่คริสต์ศาสนาจะจัดให้ความใคร่อยากรู้เป็นสิ่งชั่วร้าย การขโมยไฟจากเทพเจ้าซุส (Zeus) ของโพรเมธิอุส (Prometheus) เป็นตัวอย่างที่ดี เพราะแม้ว่านี่จะเป็นไฟที่ให้ความสว่างและความอบอุ่นแก่มนุษย์ เทพเจ้าซุสก็ส่งผู้หญิงอย่างแพนดอร่า (Pandora) มาให้เพื่อเป็นการแก้แค้น ผู้หญิงคนนี้เป็นผู้ให้ทุกสิ่งทุกอย่างตามชื่อของเธอ แต่ทุกสิ่งทุกอย่างที่เธอให้จึงรวมไปถึงความชั่วร้าย ความเจ็บปวด ไฟที่ขโมยจากพระเจ้ามาจึงมีผลอะไรอื่นๆ ที่ไม่ยากได้ตามด้วย เช่น ไฟไหม้บ้าน เป็นต้น

นักวรรณคดีวิจารณ์อย่าง Roger Shattuck ชี้ให้เห็นว่า การนำเสนอเพียงแค่ Prometheus นำไฟมาแก่มนุษย์แต่เพียงอย่างเดียวนั้นเป็นการเล่าเรื่องที่ไม่สมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นผลงานของ Plato ใน *Protagoras* ผลงานของ Aeschylus เรื่อง *Prometheus Bound* หรือจะเป็น Mary Shelley ในงาน *Prometheus Unbound* ทั้งหมดไม่ได้เล่าเรื่องที่ตามมาแบบ Hesiod ได้เล่าไว้แต่

แรก เรื่องถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน<sup>12</sup> การแบ่งเรื่อง “ไฟ” หรืออาจจะเรียกในฐานะที่เป็น “เครื่องหมาย” แห่งความรู้นั้นก็เข้าใจความรู้ในฐานะสิ่งที่เป็นคุณและความรู้ในฐานะโทษได้ในเวลาเดียวกัน แต่สิ่งที่ได้ยินได้ฟังกันมาเสมอก็มีแต่ “ไฟ” หรือความรู้ในฐานะที่เป็นประโยชน์ แต่ไม่มีใครเล่าถึงส่วนที่สองส่วนของความหายนะที่ตามมา ความชัดเจนของหายนะที่เกิดขึ้นจากการละเมิดต้นไม้มแห่งความรู้ของความชั่วตกลับเป็นสิ่งที่ปรากฏชัดอยู่ในความคิดของคริสตศาสนา

รากฐานความรู้ของกรีกโบราณที่ถูกตั้งให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมประชาธิปไตย แอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Democracy) จึงถูกเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สถานะของความรู้กลายเป็นสิ่งที่ไม่มีอันตรายหรือสิ่งชั่วร้ายตามมา กระบวนการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้ความรู้กลายเป็นสิ่งที่ไม่พิชภัย ความรู้กลายเป็นสิ่งของที่เป็นกลาง ความรู้จึงไม่เป็นภัย ทั้งๆ ที่ความรู้ทั้งหมดเป็นภัย เมื่อเป็นภัยก็ทำให้ความรู้เป็นสิ่งต้องห้ามมากกว่าที่จะเป็นสิ่งที่เปิดให้ทุกคนเข้าถึงอย่างเสรีภายใต้เงื่อนไขของสภาวะสมัยใหม่ (modernity) ความรู้จึงเป็นเรื่องต้องห้ามตั้งแต่เริ่มแรกมากกว่าที่จะมีการแยกความรู้ต้องห้ามและไม่ต้องห้าม

เมื่อความรู้เป็นเรื่อง “ต้อง” ห้ามก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะ “ต้อง” มีการละเมิด ทำไมถึงต้องมีการละเมิด? สาเหตุประการหนึ่งของการละเมิดมาจากความอยากรู้อยากเห็น (curiosity) นั้นเป็นสภาวะของความเป็นมนุษย์ที่ปรากฏอยู่แม้กระทั่งในศาสนาที่ “ต้อง” ห้ามมนุษย์ไม่ให้ใคร่อยากรู้ก็ตาม แต่ถึงกระนั้นก็ดีสำหรับในทางโลกรากฐานของความเจริญก้าวหน้าของความรู้ก็คือ ความใคร่ที่จะรู้เป็นสัญชาตญาณของมนุษย์เฉกเช่นสัญชาตญาณทางเพศของสัตว์มนุษย์ สำหรับคำว่า *Curiositas* เป็นคำที่มาจากคำว่า *Curo* นั้นหมายถึงความเป็นห่วงเป็นใย (care) แม้ว่าคำๆ นี้เป็นคำที่ไม่ปรากฏอยู่ในศัพท์ของกรีกโบราณเองก็ตาม<sup>13</sup> แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าความใคร่อยากรู้เป็นสิ่งที่ไม่มีในกรีกโบราณอย่างน้อยๆ ที่สุด *Symposium* ของ Plato ก็ได้กล่าวถึงความใคร่อยากรู้เอาไว้ ประวัติศาสตร์ของความใคร่อยากรู้นับตั้งแต่กรีกโบราณจนถึงยุคภูมิธรรมเป็นที่ยาวนานและเปลี่ยนแปลงตามที่ Hans Blumenberg ได้ชี้ให้เห็นไว้ในผลงานคลาสสิกของเขาเรื่อง *The Legitimacy of Modern Age* ทั้งนี้กระบวนการของความใคร่อยากรู้ที่นำไปสู่แสวงหาความสมบูรณ์จากความไม่สมบูรณ์นั้นเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ตรรกะของคริสตศาสนาเอง

นักปรัชญาอย่าง Cicero เองก็ได้ชี้ให้เห็นว่า ความอยากรู้อยากเห็นนั้นเป็นอันตรายอย่างไร เพราะความใคร่รู้มากๆ อาจจะกลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากกว่าบ้านเกิดเมืองนอนเสียด้วยซ้ำ<sup>14</sup> ความรู้และบ้านเกิดเมืองนอนสิ่งใดมีความสำคัญกว่ากัน? โดยทั่วๆ ไปแล้วก็จะเห็น

<sup>12</sup> Roger Shattuck, *Forbidden Knowledge: From Prometheus to Pornography*, p. 15

<sup>13</sup> Edward Peters, “The Desire to Know the Secrets of the World”, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 62, No. 4 (October, 2001), p. 597

<sup>14</sup> Hans Blumenberg, *The Legitimacy of Modern Age*, p. 282

ได้ว่าความใคร่อยากรู้จะถูกจำกัดโดยรัฐภายใต้หลักการของความมั่นคงแห่งชาติ ในแง่ที่บ้านเกิดเมืองจึงมีความสำคัญกว่าความใคร่อยากรู้ トラバจนกระทั่งความรู้หรือข้อมูลเหล่านี้จะหมดความสำคัญไป ความรู้และข้อมูลจึงเปิดเผยได้ ในยุคโบราณความใคร่อยากรู้แบบ Curiosity จึงเป็นสิ่งที่มีความหมายในเชิงลบ ดังนั้นคนอย่าง Aquinas จึงแยกการแสวงหาความรู้ด้วยความขยันหมั่นเพียร (studiousness) ออกจากความใคร่อยากรู้ เพราะความขยันหมั่นเพียรในการแสวงหาความรู้ตามความหมายของ Aquinas นั้นเกี่ยวข้องกับคุณธรรมที่รู้จักที่จะควบคุมตนเอง<sup>15</sup> ในขณะที่ความใคร่อยากรู้บ่งบอกถึงความอยากที่ไม่มีการควบคุม

การควบคุมว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรจะมีหรือรู้ได้นั้นถือว่าเป็นคุณธรรม สภาวะของความเป็นคุณธรรมก็หลีกเลี่ยงสภาวะของการควบคุมไปได้ยาก *ความรู้จึงไม่ใช่คุณธรรม แต่ความรู้กลับจะถูกกำกับด้วยคุณธรรม ความรู้จึงต้องดำเนินควบคู่ไปกับคุณธรรม* นี่เป็นความคิดที่ปรากฏให้เห็นได้ทั่วไป และเป็นความคิดที่มีการตอกย้ำกันอยู่เสมอๆ เช่น คำบรรยายของ นายแพทย์ เกษม วัฒนชัย เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง”

เราพูดกันมาตลอดว่า ความรู้คู่คุณธรรม ความรู้คู่ความดี จริงๆ ถ้าไปเปิดดูหลักของศาสนาพุทธเรื่องปัญญา ท่านแบ่งไว้ 2 ด้านของเหรียญเดียวกันเสมอ คือ โลกียปัญญา หรือว่าความรู้ทางโลก กับธรรมปัญญา คือ ความรู้ทางธรรม แล้วใช้ความที่เราไม่ได้สนใจนัก เราก็มองที่เหรียญด้านเดียว คือ โลกียปัญญา ผมคิดว่าไม่ว่าความเห็นของผมนี้ทุกสาขาศาสตร์ทุกสาขา ไม่ว่าจะเป็น Biophysics, Computer, Chemistry, BA, MBA นี่ก็ต้องมีความรู้ทางธรรม... โลกียปัญญาต้องคู่กับธรรมปัญญาทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็น รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ แพทยศาสตร์ ต้องมีหมดนะครับ<sup>16</sup>

ความใคร่อยากรู้อยากเห็นแม้ว่าจะเป็นเรื่องของความรู้เองก็ตามย่อมต้องมีนัยในทางลบ เมื่อเป็นดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีอะไรบางอย่างมาคอยกำกับ ความรู้ไม่ได้อยู่อย่างโดดๆ สำหรับในอดีตก็ใช้หลักการของข้อห้ามหรือสิ่งต้องห้ามมาเป็นกลไกในการกำกับ ในสภาวะสมัยใหม่ที่เสรีภาพกลายเป็นเงื่อนไขของการดำรงอยู่ที่สำคัญแล้วก็ทำให้คุณธรรมและความรู้ทางธรรมก็จะ เป็นกลไกในการกำกับมากกว่าที่จะเป็นข้อห้ามโดยตรง

<sup>15</sup> Roger Shattuck, *Forbidden Knowledge: From Prometheus to Pornography*, p. 308

<sup>16</sup> นายแพทย์ เกษม วัฒนชัย, “เศรษฐกิจพอเพียง” ปาฐกถาเนื่องในพิธีเปิด “ชมรมเศรษฐกิจพอเพียง” สถาบันปวช อังคาร 12 มกราคม 2548 จัดพิมพ์โดย มูลนิธิช่วยการศึกษาต้นตอ (กรุงเทพฯ: บริษัทพิพิธการพิมพ์, 2548), หน้า 31-32

รากฐานความคิดที่จัดให้ความใคร่อยากรู้เป็นสิ่งชั่วร้ายดูจะเป็นสิ่งที่คงทนนับตั้งแต่ยุคโบราณหรือเริ่มต้นคริสตศาสนาโล่มาจนถึงยุคหลังสมัยใหม่ (postmodern) หรือแม้กระทั่งในยุคที่พยายามแสวงทางเลือกแบบใหม่ๆ เนื่องด้วยว่าในกรอบคิดของศาสนาความใคร่อยากรู้ไม่ได้เป็นสิ่งที่มิไ้เพื่อคนอื่น แต่กลับเป็นการเอาใจใส่ (care) ต่อตัวเอง สนใจแต่ตัวเอง โดยทั้งหมดผ่านความสุขที่ได้จากการตอบสนองทางภูมิปัญญา<sup>17</sup> โดยไม่ได้คิดถึงข้อจำกัดอื่นๆ

ความใคร่อยากรู้จึงทำให้ผู้แสวงหาแต่ความรู้นั้นจึงมีแต่เพียงตัวเอง โดยตนเอง และเพื่อตนเอง เท่านั้น กระบวนการทั้งหมดจึงรังแต่จะทำให้เกิดการหลงใหลในตัวเอง (narcissism) ดังนั้นเป้าหมายของการมีข้อห้ามทางความรู้จึงอยู่ที่การหลุดหรือก้าวพ้นจากอดีต ดังจะเห็นได้จากการที่นายแพทย์เกษม วัฒนชัย ได้บรรยายต่อไปว่า “เมื่อเรามีทั้งโลกิยปัญญาและธรรมปัญญาแล้วเรามีเพื่ออะไร เป้าหมายอยู่ที่ไหน เป้าหมายของผมก็คือ การหลุดพ้นจากอวิชชา กิเลส แล้วก็อดีต”<sup>18</sup> เพราะเป้าหมายของความรู้ทางศาสนาและศาสนาในฐานะของจำกัดของความรู้ทางโลกก็คือ การหลุดออกจากตัวเองหรืออดีต ไม่หลงใหลในตนเอง คำบรรยายดังกล่าวจึงทำให้ดูราวกับว่า กรอบการแยกความคิดตะวันออกและตะวันตกนั้นไม่มีอีกต่อ ดังนั้นสิ่งที่อาจจะหลงเหลืออยู่จึงอาจจะเป็นเพียงแค่กรอบความคิดแบบอินโด-ยูโรเปียน (Indo-European)

### ความสุขในความรู้หรือความสุขในความเขลา

สำหรับความใคร่อยากรู้ในฐานะที่เป็นการแสดงความเป็นห่วงเป็นใยหรือความเอาใจใส่ในความรู้เกี่ยวกับสรรพสิ่งต่างๆ นั้นกลับแสดงความไม่มั่นใจว่า สิ่งที่เห็นหรือสัมผัสได้สอดคล้องกับสิ่งที่จริงหรือไม่ ความพยายามในการเข้าถึงแก่นแท้หรือสัจจะเป็นรากฐานที่สำคัญของปรัชญาและศาสนา ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งทุกสิ่งทุกอย่างที่เห็นและสัมผัสได้เป็นเพียงแค่ภาพลวงตา เมื่อเป็นภาพลวงตาก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพิเคราะห์หรือมนุษย์พิเศษสักคนที่จะนำพาคนธรรมดาๆทั้งหลายเพื่อจะได้เข้าถึงสิ่งที่จริงแท้

ในกรอบคิดของปรัชญาโบราณและศาสนาสิ่งที่เห็นหรือสัมผัสได้กับความจริงแท้จึงเป็นสิ่งที่มismatch (gap) การเข้าถึงความจริงไม่เพียงแต่จะทำให้เกิดความเป็นเอกภาพระหว่างสิ่งที่อยู่ภายในและสิ่งที่อยู่ภายนอก แต่การเข้าถึงความจริงยังทำให้เกิดความสุข (enjoyment) ได้อีกด้วย เพราะอย่างน้อยๆ ที่สุดหนึ่งในหลายๆ คำอธิบายก็คือ การพบความจริงแท่นั้นสามารถที่เปรียบได้ว่าเป็นการพบความงามแบบหนึ่ง และความงามนี้เองที่กระตุ้นความใคร่รู้ ความงามคือสิ่งที่ให้

<sup>17</sup> Thomas D. Kennedy, “Curiosity and the Integrated Self: A Postmodern Vice”, *Logos: A Journal of Catholic Thought & Culture*, Vol. 4, No. 4 (Fall, 2001), p. 46

<sup>18</sup> นายแพทย์ เกษม วัฒนชัย, “เศรษฐกิจพอเพียง” หน้า 32

ความสุข ในสมัยก่อนพวกคริสเตียนเรื่องอำนาจความรู้จึงคู่กับความสุข ความรู้ในระดับสูง ความรู้ที่เป็นนามธรรมหรือทฤษฎีจึงเป็นสิ่งที่นำพามนุษย์ไปสู่ความสุข<sup>19</sup>

การจัดให้ความรู้คู่ความสุขเป็นเพียงแค่หนึ่งในหลายๆ เป้าหมายของความรู้ของยุคโบราณเท่านั้น เพราะในกรอบของปรัชญาในฐานะของการบำบัด (therapy) แล้วทฤษฎีอาจจะเป็นเพียงแค่เทคนิคในการที่จะกำจัดแก้ไขความยุ่งยากและอุปสรรคต่างๆ มากกว่าที่จะเป็นเรื่องความสุขก็ได้<sup>20</sup> แต่ในอีกทางหนึ่งการกำจัดอุปสรรคก็ถือได้ว่าเป็นเส้นทางที่จะนำไปสู่ความสุขได้เช่นกัน ดังนั้นถ้าความรู้อยู่ในรูปความรู้ต้องห้ามแล้วก็หมายความว่า ความรู้ต้องห้ามกลายเป็นสิ่งที่ขัดขวางความสุขของมนุษย์ที่พึงจะได้จากความใคร่อยากรู้นั้นๆ เพราะไม่ได้ทำให้มนุษย์บรรลุสภาวะตามธรรมชาติได้

ครั้งถ้าในกรีกโบราณความใคร่รู้เป็นความอยากรู้อยากตามธรรมชาติเฉกเช่นเดียวกันกับการร่วมเพศหรือการมีความรัก (เพราะความรักในลักษณะแบบ *Eros* ของกรีกโบราณนั้นไม่มีการแยกความรักและความใคร่แบบในคริสต์ศาสนา) นั่นก็แสดงให้เห็นเงื่อนไขที่ตายตัวมากกว่าที่จะเป็นเงื่อนไขในทางประวัติศาสตร์ ความใคร่อยากรู้นั้นเป็นสิ่งที่ตายตัวไม่ได้เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามประวัติศาสตร์ ด้วยเงื่อนไขที่ตายตัวก็ทำให้การแสวงหาความรู้หรือความใคร่รู้เป็นธรรมชาติของมนุษย์ตามแบบที่ Aristotle กล่าวไว้ในงาน *Metaphysics* กลายเป็นกรอบคิดสำคัญในการสร้างความสมเหตุสมผลในการแสวงหาความรู้ การทำให้ความอยากรู้อยากเห็นเป็นสภาวะตามธรรมชาติเป็นการค้ำประกันว่า ไม่มีอะไรที่จะมาหยุดยั้งความอยากรู้อะไรหรือการมุ่งมั่นไปสู่ความรู้ได้ นี่เป็นกระบวนการสร้างความชอบธรรมให้กับสภาวะสมัยใหม่ในการแสวงหาความรู้<sup>21</sup> นอกจากนั้นคำตอบของกรีกโบราณที่ถูกเลือกสรรมาก็ยังช่วยทำให้ข้อห้ามของคริสต์ศาสนาเองหมดความสำคัญลง

การให้คำตอบว่าเป็นธรรมชาตินี้ทำให้ความคิดของกรีกโบราณให้ความสมเหตุสมผลมากพอที่จะตอบสนองต่อความใคร่อยากรู้อะไรและการหาความรู้และการหาความรู้ที่ความต้องการหาอะไรใหม่ๆ ทั้งนี้การแสวงหาอะไรที่ใหม่ๆ กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญของการดำรงอยู่ในสภาวะสมัยใหม่ การได้มีอะไรใหม่ (novelty) ก็จะทำให้มีความสุข เพราะอย่างน้อยที่สุดก็ตอบสนองต่อความใคร่อยากรู้อะไร การแสวงหาอะไรใหม่ๆ กลายเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้อย่างเด่นชัด เช่น ในความสัมพันธ์เชิงพาณิชย์กรรม (commercial relation) อันเป็นสิ่งที่ยังแสดงนัยของความเลวร้าย เพราะ

<sup>19</sup> Hans Blumenberg, *The Legitimacy of Modern Age*, p. 270

<sup>20</sup> Hans Blumenberg, *The Legitimacy of Modern Age*, p. 271

<sup>21</sup> Hans Blumenberg, *The Legitimacy of Modern Age*, p. 240

เกี่ยวข้องกับความอยากรู้อยากเห็น ไม่รู้จักพอเพียง ตลอดจนสายสัมพันธ์ที่ชั่วร้าย เช่น การค้าประเวณี เป็นต้น

ด้วยเงื่อนไขของความเป็นสภาวะสมัยใหม่ที่ต้องการอะไรใหม่ๆ ก็ทำให้การปฏิบัติเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ตลอดเวลากลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ นี่เป็นความตื่นเต้นที่กรอบคิดทางคริสต์ศาสนาเห็นว่า ทำให้ผู้ใคร่อยากรู้อะไรใหม่ๆ ไม่รู้ว่าอะไรคือสิ่งที่สำคัญกว่าในชีวิต อะไรเป็นสิ่งที่จะต้องมาก่อนสิ่งอื่นๆ ในชีวิต<sup>22</sup> ดังจะเห็นได้จากประโยคของคริสต์ศาสนาในกรอบของโรมันคาทอลิก “จงตื่นเกิด เปิดตา หาความรู้ เรียนคำครู คำพระเจ้า ฝ่าขยัน จะอุดมสมบัติปัจจุบัน แต่สวรรค์ดีกว่าเราอย่าลืม” ด้วยกรอบความคิดแบบนี้เป้าหมายที่ต้องไม่ลืมก็คือพระเจ้าเป็นเจ้า อย่างไรก็ตามพระเจ้าเป็นเจ้ายอมไม่ใช่ทั้ง “ของเก่าหรือใหม่” ศาสนาจึงเป็นสิ่งที่ต้องมาก่อนอะไรอื่นหรืออย่างน้อยที่สุดก็ลืมไม่ได้

การมีอะไรใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา ดังราวกับว่าสภาวะแบบนี้ไม่มีวันที่จะสิ้นสุดกลับยังทำให้การแสวงหาของใหม่ๆ ความรู้ใหม่ๆ กลับกลายเป็นสภาวะมีแต่ความเหนื่อยล้ามากเกินไปสำหรับมนุษย์ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างจะกลายเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกันหมด ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีวันจบสิ้น จนทุกสิ่งทุกอย่างดูวุ่นวาย โลกใบนี้จึงมีแต่ความวุ่นวาย หาความสุขความสงบไม่ได้ จนทำให้ต้องไปหา “ที่นั่น” ที่ที่ไม่วุ่นวาย สภาวะแบบนี้ก็กลับทำให้ความสุขที่เกิดจากการตื่นจากความเขลาที่ได้จากความรู้กลับกลายเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในที่อื่นๆ ความสุขจึงไม่ได้อยู่ที่นี้เดี๋ยวนี้ เพราะอย่างน้อยที่สุดความรู้ก็ไม่ได้อยู่ที่นี้ แต่อยู่ที่ที่ไกลโพ้น นี่เป็นเงื่อนไขของสภาวะโบราณ ตลอดจนสภาวะสมัยใหม่มากไม่น้อยไปกว่าสภาวะหลังสมัยใหม่ (postmodern) ซึ่งก็เป็นความคิดที่ปรากฏให้เห็นได้จากคำวิจารณ์จากกรอบคิดแบบอนุรักษนิยมตามที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นซีกใดในโลกก็ตามที่ต้องการโจมตีการไขว่คว้าอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ตัวอย่างเช่น สังคมข่าวสารที่มนุษย์ถูกกระทำให้กลายเป็นผู้บริโภคข่าวสาร ด้วยความเป็นมนุษย์ในกรอบรัฐประชาชาติที่อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนก็ทำให้ต้องมีความสนใจปัญหาบ้านเมืองและสิ่งรอบตัว ดังที่ปรากฏในพื้นที่ของ “การบริการข่าวสาร” เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ แม้ว่าจะเป็นสภาวะที่ไม่หยุดนิ่ง มีแต่ความวุ่นวายหาความสงบไม่ได้ แต่เป็นเงื่อนไขของความใคร่อยากรู้อะไร เช่น การเมืองจะมีผลกระทบกับตัวเองแค่ไหนมากกว่าที่จะเป็นเรื่องใกล้ตัวแบบอื่นๆ เช่น สายสัมพันธ์ของเพื่อน เป็นต้น การเมืองที่เคยไกลตัวกลับถูกทำให้กลายเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวด้วยความรู้ทางการเมืองและโครงสร้างของรัฐประชาชาติ ความรู้ที่ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างชัดเจนจึงเปรียบเสมือนสรรพสิ่งต่างๆ แจ่มชัดราวกับสิ่งต่างๆ เหล่านี้อยู่ใกล้ๆ

<sup>22</sup> Thomas D. Kennedy, “Curiosity and the Integrated Self: A Postmodern Vice”, p. 47

ภายใต้สภาวะสมัยใหม่ที่ขับเคลื่อนด้วยความต้องการสิ่งใหม่และความใคร่อยากรู้เพื่อจะได้ความรู้ใหม่ๆ ทำให้สิ่งต้องห้ามหรือความรู้ต้องห้ามไม่สามารถที่จะหยุดยั้งความใคร่อยากรู้ไปได้ แม้ว่าความรู้ที่จะได้นั้นจะเป็นเพียงสิ่งที่อยู่ในอนาคตก็ตาม อนาคตที่ไม่มีอะไรค้ำประกันได้ว่า จะมาถึง ครั้นถ้าเงื่อนไขของความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่ใคร่อยากรู้อยากเห็นแล้วก็หมายความว่า ความรู้ต้องห้ามย่อมต้องไม่มี เพราะความอยากรู้เป็นเงื่อนไขของความเป็นมนุษย์ การขัดขวาง ความใคร่อยากรู้จึงขัดขวางความเป็นมนุษย์และตลอดจนความสุขของมนุษย์

เมื่อความใคร่อยากรู้ที่เป็นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ผนวกเข้ากับสภาวะสมัยใหม่ที่ต้องการอะไรใหม่ๆ อยู่เสมอ ก็ทำให้ความอยากรู้มีความรู้แบบใหม่ๆ กลายเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ สถานะของความรู้ต้องห้ามจึงกลายเป็นสิ่งที่ผิดธรรมชาติ เจกเช่นเดียวกันกับความละโมภกับการสร้างความชอบธรรมให้กับระบบทุนนิยม ถ้าความละโมภเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ ความใคร่อยากรู้ ย่อมเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์เช่นกัน นอกจากนั้นเมื่อความละโมภทำทุนนิยมขยายตัว ความใคร่อยากรู้ ก็ทำให้ “จักรणานนิยม” ที่ต้องการขยายตัวเป็นไปได้

ความอยากรู้อยากเห็นแต่เพียงอย่างเดียวโดดๆ ไม่มีการเชื่อมโยงกับเป้าหมายอื่นๆ แสดงให้เห็นว่า ความอยากรู้อยากเห็นเป็นสิ่งที่เป้าหมายในตัวเอง ความใคร่อยากรู้เป็นทั้งสาเหตุ และเป้าหมายในตัวเอง การยกให้ความอยากรู้อยากเห็นเป็นทั้งเหตุและผลในเวลาเดียวกันทำให้ ความอยากรู้อยากเห็นเปรียบเสมือนหนึ่งพระผู้เป็นเจ้าของที่เป็นปฐมสาเหตุในตัวเอง (*causa sui*) เพราะอุบัติขึ้นมาได้ด้วยตัวเอง แต่พระเจ้าเองก็เป็นได้เพียงแค่สาเหตุในตัวเอง เพราะไม่จำเป็นที่ จะต้องมืผลลัพท์ในตัวเอง แต่ความใคร่รู้ที่มีเป้าหมายอยู่ที่ตัวเองเป็นสภาวะที่แสดงถึงความเป็น เอกเทศของความใคร่รู้ที่ไม่จำเป็นที่จะต้องรับใช้เป้าหมายอื่นๆ ความใคร่อยากรู้จึงเป็นสิ่งที่ ทรงคุณค่าและมีความเป็นเอกเทศในตัว เมื่อเป็นดังนั้นความใคร่อยากรู้จึงสามารถที่จะคุณธรรม (virtue) ได้ในสังคมที่ไขว่คว้าแสวงหาความรู้หรือสังคมที่ยึดมั่นในความรู้ ครั้นเมื่อความใคร่อยากรู้ เป็นคุณธรรมก็แสดงว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้คุณธรรมอื่นๆ มาเป็นตัวกำกับ

สภาวะของความใคร่อยากรู้ในฐานะที่เป็นคุณธรรมสร้างความลึกลับย้อนแย้ง (paradox) ให้กับความใคร่อยากที่จะให้ความรู้คู่คุณธรรม เพราะถึงแม้ว่าความใคร่อยากรู้จะเป็นธรรมชาติ แต่ก็ไม่สามารถที่จะใช้ธรรมชาติเป็นตัวสร้างความสมเหตุสมผลในการแสวงหาความรู้ได้เสมอไป เพราะเงื่อนไขทางศีลธรรมยังคงเป็นสิ่งที่ขาดไปไม่ได้สำหรับการมีชีวิตที่ดี<sup>23</sup> ในแง่นี้ถ้าจะพิจารณา ว่าความรู้จำเป็นที่จะต้องดำเนินควบคู่ไปกับคุณธรรมก็แสดงให้เห็นว่า ความรู้ต้องห้ามและความรู้ ที่จะต้องมีข้อจำกัดย่อมเป็นสิ่งที่ต้องดำรงอยู่ เพราะไม่มีความรู้ใดที่ไม่มีขอบเขต เมื่อเป็นดังนั้น ข้อห้ามและสิ่งต้องห้ามไม่ว่าจะด้วยกฎหมาย จารีต ฯลฯ ก็ย่อมแสดงให้เห็นถึงข้อจำกัด สำหรับ

<sup>23</sup> Hans Blumenberg, *The Legitimacy of Modern Age*, pp. 280-281

ข้อจำกัดต่างๆ เหล่านี้ก็คือเครื่องหมายที่บ่งบอกอย่างชัดเจนว่า เป็นสิ่งที่พอได้แล้ว แค่นี้ก็พอเพียงแล้ว เพราะถ้าไม่พอหายหน้าจะมาเยือน แม้ว่าการกล่าวถึงสภาวะของการหาความรู้ที่พอเพียง ความรู้ที่มีข้อจำกัดจะเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับธรรมชาติของมนุษย์ก็ตาม

ทั้งนี้ก็เพราะภายใต้สภาวะแห่งความเป็นอารยะที่มีหรือใคร่อยากมีอารยธรรมก็จำเป็นที่จะต้องอยู่เหนือธรรมชาติมากกว่าที่จะปฏิบัติตามธรรมชาติ ดังนั้นความรู้ใดที่ถือว่ารู้ได้และจะรู้ได้อย่างไรนั้นย่อมหลีกเลี่ยงข้อจำกัดทางศีลธรรมและเงื่อนไขของสังคมอารยะไปไม่พ้น ข้อห้ามของความรู้หรือความรู้ต้องห้ามจึงเป็นสิ่งที่ต้องดำรงอยู่ เงื่อนไขทางสังคมเองจึงเป็นตัวกำหนดว่าอะไรเป็นสิ่งที่รู้ได้และอะไรคือสิ่งที่รู้ไม่ได้ ความรู้จึงดำรงอยู่กับข้อจำกัดมากกว่าที่จะดำรงอยู่คู่กับเสรีภาพแบบสมบูรณ์ ความรู้จึงหลีกเลี่ยงการประนีประนอมต่อรองกับข้อจำกัดของสังคมไปไม่พ้น

## ความรู้ การค้า และการเดินทาง

สิ่งที่บ่งบอกความเป็นอารยะที่ชัดเจนที่สุดก็คือถาวรวัตถุต่างๆ ที่บ่งบอกถึงความถาวรทนทานผ่านกาลเวลาอันเป็นมรดกตกทอดกันมา วัตถุหรือข้าวของเครื่องใช้เหล่านี้จึงเป็นส่วนสำคัญที่ให้ความรู้เกี่ยวกับอารยธรรมหรือสังคมอื่นๆ โดยความรู้ต่างๆ เหล่าได้มาจากการสำรวจการท่องเที่ยว ทั้งนี้ความรู้เป็นสิ่งที่อยู่ที่อื่นหรือดินแดนห่างไกลออกไป การเก็บวัตถุแห่งความรู้จากแดนไกลนั้นเป็นเงื่อนไขสำคัญของกระบวนการแสวงหาความรู้ แม้ว่าวัตถุต่างๆ เหล่านี้จะเข้ามาอยู่ในพิพิธภัณฑ์โดยหลุดออกจากบริบททางประวัติศาสตร์และสังคมก็ตาม

วัตถุต่างๆ เหล่านี้อาจจะเป็นสิ่งของต้องห้ามในสังคมหนึ่งๆ แต่เมื่ออยู่เป็นวัตถุแห่งความรู้ก็ไม่ได้มีสถานะที่ศักดิ์สิทธิ์อะไร ดังนั้นเพื่อความรู้การละเมิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นสิ่งที่ต้องกระทำเพื่อตอบสนองความใคร่อยากรู้ เพราะฉะนั้นความใคร่อยากรู้จึงเป็นใบอนุญาตสำหรับการละเมิดของต้องห้าม ตำนานเกี่ยวกับการขุดค้นหลุมฝังศพกษัตริย์ตุตงคาเมนของอียิปต์โบราณที่ทำให้เกิดอาถรรพ์ต่างๆ มากมาย เป็นตัวอย่างที่ดีของการถูกลงโทษจากการละเมิด ถึงกระนั้นก็ถ้าอาถรรพ์ต่างๆ เป็น Pandora ที่นำภัยอันตรายและความชั่วร้ายมา แต่ “ไฟแห่งความรู้” ก็เป็นสิ่งที่คุ้มค่าพอกับการสูญเสียหรือการผจญภัยกับภัยอันตรายอะไรบางอย่างไป

พลังของความใคร่อยากรู้ที่ปรากฏออกมาเป็น “วินัย” (discipline) ที่ให้พลังแก่ความเป็นวิชาการ (disciplines) ที่เหนือกว่าก็ย่อมทำให้อำนาจมืดของสิ่งศักดิ์สิทธิ์โบราณไม่สามารถหยุดยั้งพลังความรู้วิชาได้ เช่น พลังแห่งวิชาโบราณคดีไปได้ วิชาโบราณคดีและมานุษยวิทยาที่ความรู้จะได้มาจากการแสวงหาความรู้ในแดนไกล ความรู้จึงต้องเดินทางไกล การจะขยายอาณาเขตของความรู้ได้ก็ต้องเดินทางออกไปเพื่อจะได้ขยายอาณาเขต

สำหรับในกรอบความคิดของนักปรัชญาโบราณอย่าง Lucretius แล้ว การเดินทางไปทะเลเป็นผลพวงของความใคร่อยากรู้ และในขณะเดียวกันการเดินทางออกทะเลก็เป็นไปเพื่อการแสวง

สิ่งของหรูหราฟุ่มเฟือย<sup>24</sup> การเดินทางออกทะเล การค้า และความใคร่อยากรู้จึงเป็นสิ่งที่ไม่ได้แยกออกจากกัน ความรู้จึงเชื่อมโยงเข้ากับความหรูหราฟุ่มเฟือย (อันเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงความหมายตามยุคสมัย)<sup>25</sup> ที่อยู่ในแดนไกลอีกด้วย ความรู้จึงจำเป็นต้องขยายตัว ความรู้เป็นสิ่งที่ต้องการพลวัตร ในขณะเดียวกันความรู้ต้องการความสัมพันธ์เชิงการแลกเปลี่ยน (exchange relation) ดังจะเห็นได้จากการแลกเปลี่ยนความรู้ในกรีกโบราณของพวกโซฟิสต์ การแลกเปลี่ยนความรู้ในนิยายเรื่อง *Faust* ไปจนถึงการแลกเปลี่ยนความรู้ในเชิงการค้าแบบที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยและโรงเรียน เป็นต้น

เมื่อความรู้ การเดินทาง และการค้าเป็นสิ่งที่ไม่ได้แยกออกจากกันแล้ว สิ่งของหรูหราฟุ่มเฟือย ตลอดจนของแปลก ฯลฯ จึงพัฒนาขึ้นมากลายเป็นวัตถุของความรู้ ภายใต้เงื่อนไขของการแสวงหาสิ่งของหรูหราแปลกตาต่างๆ เหล่านี้ทำให้การค้าและการแสวงหาความรู้จึงไปด้วยกันได้ เมื่อเป็นดังนั้นความรู้จึงเชื่อมโยงกับความหรูหราฟุ่มเฟือย ลักษณะแบบนี้จะเห็นได้จากการเดินทางควบคู่กันไปบนดินแดนต่างๆ ของการค้ากับนักค้นคว้าหรือนักสำรวจที่ต้องใช้เงินทองมากมาย เช่น การเก็บตัวอย่างพันธุ์พืช วัตถุต่างๆ บุคคลอย่าง Charles Darwin เป็นตัวอย่างที่ดี

การเก็บสะสมเพื่อความใคร่อยากรู้ทำให้วัตถุต่างๆ เหล่านี้มาเป็นส่วนหนึ่งของการสะสม และเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ แม้ว่าวัตถุของความรู้ต่างๆ เหล่านี้ก็จะคนรุ่นหลังวิจารณ์ว่าถูกต้องขาดออกจากบริบท แต่ในขณะเดียวกันต้องไม่ลืมว่าสถานะของวัตถุทางความรู้ต่างๆ เหล่านี้ยังเป็นสิ่งที่มีความงามและมีสุนทรีย์ได้โดยปราศจากบริบทได้อีกด้วย เพราะอย่างน้อยๆ ความงามสามารถที่จะดำรงอยู่ได้โดยปราศจากบริบท นอกจากนั้นวัตถุต่างๆ เหล่านี้ไม่ได้มีความหมายในเชิงความงามเมื่อวัตถุเหล่านี้ดำรงอยู่ในบริบทของพิธีกรรม

นอกเหนือไปจากความรู้แล้ววัตถุสิ่งของต่างๆ เหล่านี้จึงสามารถที่จะคุณค่าทางสุนทรีย์ะเพิ่มเติมได้อีกด้วย<sup>26</sup> ไม่เพียงแต่วัตถุต่างๆ เหล่านี้เท่านั้นสภาวะแวดล้อมของดินแดนต่างๆ ที่เป็นแหล่งกำเนิดของวัตถุต่างๆ เหล่านี้ก็มีคุณค่าทางสุนทรีย์ะด้วย การได้มองเห็น เช่น ธรรมชาติ ฯลฯ จึงเป็นสิ่งที่มีความงาม<sup>27</sup> ในส่วนนี้ความรู้ที่เกิดขึ้นจากวัตถุ (knowledge of object) และตัววัตถุแห่งความรู้ (object of knowledge) เองถูกเชื่อมต่อกันด้วยสุนทรีย์ะ ดังนั้น ความรู้ สุนทรีย์ะ และวัตถุ จึงเป็นสิ่งที่ทดแทนสลับตำแหน่งกันไปมา

<sup>24</sup> Hans Blumenberg, *The Legitimacy of Modern Age*, p. 266

<sup>25</sup> ดู Christopher J. Barry, *The Idea of Luxury: A Conceptual and Historical Investigation*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1994)

<sup>26</sup> Johannes Fabian, *Anthropology with an Attitude: Critical Essays*, pp. 138-139

<sup>27</sup> Mary Louise Pratt, *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*, p. 204

สิ่งที่สำคัญของกระบวนการสร้างความรู้ไม่ต้องการบริบท เพราะบริบทไม่สามารถให้ความเป็นสากลได้ สำหรับผู้ที่เก็บวัตถุต่างๆ เหล่านี้ (เช่น นักชาติพันธุ์วิทยาในช่วงยุคอาณานิคม) ที่ได้มาจากการเดินทางอันเป็นส่วนหนึ่งของความใคร่รู้ที่นั่นต้องการที่จะแยกตัวเองออกจากความรู้ที่ตนเองได้มา ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นกลาง นี่เป็นการรักษาระยะห่างระหว่างตัวตนกับวัตถุและความรู้<sup>28</sup> ให้อยู่ในกรอบของสิ่งของที่เก็บสะสมได้ (Curio) โดยวัตถุต่างๆ เหล่านี้จะเป็นตัวกระตุ้นทำให้เกิดความใคร่รู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเดินทางกลับมาสู่บ้านเกิดเมืองนอน<sup>29</sup>

สำหรับการจะเลื่อนสถานะจากวัตถุธรรมดาๆ กลายมาเป็นความรู้ได้นั้นจำเป็นที่จะต้องผ่านความเป็นสถาบัน เช่น ผ่านการตีพิมพ์หรือการพูดที่สยามสมาคม หรือจะเป็น Royal Geographical Society ของประเทศอังกฤษ เป็นต้น<sup>30</sup> การนำสิ่งที่เห็นมาถ่ายทอดและได้รับการยอมรับจากบรรดาผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการเป็นองค์ความรู้และความเป็นวิชา ไม่ใช่ความรู้หรือข่าวสารที่เกิดขึ้นจากการชุบชิบหรือความรู้ประวัติศาสตร์แบบพงศาวดารกระซิบ ด้วยลักษณะของความเป็นวิชาทำให้ความรู้ที่เป็นวิชาเหล่านี้ดำรงอยู่ในสถานะที่เหนือกว่ากว่าความรู้ของฝูงชน<sup>31</sup> ดังจะเห็นได้จากคำอธิบายว่าความเข้าใจได้ง่ายๆ ทั่วไปย่อมไม่ใช่องค์ความรู้ เรื่องชุบชิบนิทานชั้นสูงตามร้านดัดผมไม่ใช่ความรู้

วัตถุสิ่งของต่างๆ เหล่านี้ปูทางไปสู่ความรู้ในระยะไกลความรู้กับการเดินทางจึงเป็นกรอบคิดที่ดำเนินไปคู่กัน ดังจะเห็นได้จากบทกลอน “ยานนาวาวิเศษ” ที่เริ่มต้นด้วย “ความรู้เหมือนสินค้าอันมีค่าอยู่แดนไกล ต้องยากลำบากไปจึงจะได้สินค้ามา เจ้าจงเอากายเจ้าเป็นสำเนาอันโสกา...” การจะได้ความรู้มาจึงต้องเผชิญกับความทุกข์ยาก ความลำบาก ร่างกายของคนที่แสวงหาความรู้จึงเปรียบได้กับเรือสำเภาที่ต้องทนทานต่อคลื่นลม ร่างกายที่พร้อมจะแบกรับน้ำหนัก จนอาจจะเรียกได้ว่า “กรรมกรปัญญา”

ในแง่จึงไม่มีแรงงานสมองและแรงงานจากร่างกาย ทั้งสองส่วนคือร่างกายและสมองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประหนึ่งห้วย่อมไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากร่างกาย การจะได้มาซึ่งปัญญาความรู้จึงไม่ได้ใช้สมองแต่เพียงอย่างเดียว ร่างกายก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญด้วยเช่นกัน เช่น วินัยต่อร่างกาย กระบวนการในการสร้างวินัยย่อมทำให้ร่างกายประสพกับความยากลำบาก

<sup>28</sup> Johannes Fabian, *Anthropology with an Attitude: Critical Essays*, (Stanford: Stanford University Press, 2001), p. 137

<sup>29</sup> Johannes Fabian, *Anthropology with an Attitude: Critical Essays*, p. 120

<sup>30</sup> Mary Louise Pratt, *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*, (London: Routledge, 1992), p. 204

<sup>31</sup> Barbara M. Benedict, *Curiosity: A Cultural History of Early Modern Inquiry*, (Chicago: University of Chicago Press, 2001), p. 92

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงแรกๆ ของการแสวงหาความรู้ ด้วยลักษณะของความยากลำบากนี้เองที่แสดงว่า ผู้ต้องการความรู้จะต้องฝ่าฟันไป ความรู้จึงเป็นสิ่งที่อยู่ที่ยืนมากกว่าที่อยู่ใกล้ตัว ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่นักปรัชญาบางพวก เช่น Socrates จึงพยายามทำให้ความรู้เป็นเรื่องใกล้ตัวมากกว่าที่จะเป็นความรู้ในเรื่องไกลตัว

ความรู้ที่มาจากการเดินทางจึงปรากฏให้เห็นได้ในงานเขียนบันทึกการเดินทางไป หนังสือท่องเที่ยว ‘งานเขียนทั้งหลายนับตั้งแต่วรรณคดีจาก *Odyssey* จนถึง *Don Quixote* จนถึง *A Room With a View* ก็เป็นผลงานที่เกี่ยวข้องกับการเดินทาง ได้มาจนถึงผลงานของนักเขียนรุ่นใหม่ ๆ ที่เขียนเรื่องท่องเที่ยวอย่าง Bill Bryson Bruce Chatwin และ Paul Theroux เป็นต้น จนทำให้อาจจะกล่าวได้ว่า *รากฐานของวรรณคดีคืองานการเดินทาง* จนทำให้มีการกล่าวว่า “งานเขียนทั้งหมดเป็นงานเขียนเรื่องการเดินทาง”<sup>32</sup> รากฐานของการสร้างสรรค์ทางวรรณกรรมจึงมีรากฐานมาจากการเขียนเกี่ยวกับการเดินทาง

จุดเริ่มต้นของบิดาแห่งวรรณกรรมมาเลเซีย Abdullah bin Adul Kadir Munsyi ก็ก่อเกิดมาจากบันทึกการเดินทาง<sup>33</sup> ไม่เพียงแต่ผลงานด้านวรรณคดีเท่านั้นรากฐานงานบันทึกทางประวัติศาสตร์ เช่น งานของ Herodotus มาสู่งานของ Montesquieu และได้เรื่อยมาจนถึงงานบรรยายทางชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) ก็ล้วนแล้วแต่เป็นผลงานที่มาจากการเดินทาง ผลงานต่างๆ เหล่านี้แม้ว่าจะไม่ได้มีระเบียบวิธีในการศึกษาแบบวิชา (disciplines) แต่ก็ถูกจัดระเบียบว่า ผลงานเหล่านี้มีลักษณะที่แตกต่างไปจากผลงานท่องเที่ยวทั่วไปแบบดาษดื่นที่เห็นกันในท้องตลาด ไม่ว่าจะเป็นผลงานนิรภาพ โลหิตกุล ไปจนถึงปราย พันแสง เป็นต้น

ในขณะที่เดียวกันการแสวงหาความรู้โดยผ่านการเดินทางกลายเป็นคุณลักษณะสำคัญของสภาวะสมัยใหม่ จนสมารถที่จะทำให้คนเหล่านี้มีอาชีพเป็นนักเขียนเดินทางในทำนองเดียวกันกับการเป็นนักวิชาการอาชีพ การเป็นนักเดินทางจะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากนักท่องเที่ยวในยุคของการท่องเที่ยว (tourism) ที่เน้นถึงความรวดเร็ว สั้น สะดวกสบาย ไปกันเป็นกลุ่ม มีความปลอดภัย ไม่ต้องเสี่ยงภัยอะไรทั้งสิ้น ฯลฯ ด้วยการขยายตัวของการท่องเที่ยวทำให้การเดินทางหมดไป แม้ว่าจะมีผู้คนที่พยายามจะเป็นนักเดินทางมากกว่าเป็นนักท่องเที่ยวก็ตาม แต่การเดินทางที่ยากลำบากเพื่อแสวงหาความรู้ก็ไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นอีกต่อไปเมื่อสถาบันการศึกษาสามารถที่จะ

<sup>32</sup> Michael Mewshaw, “Travel, Travel Writing, and the Literature of Travel”, *South Central Review*, Vol. 22, No.2 (Summer, 2005), p. 5

<sup>33</sup> Ungku Mainumah Mohd. Tahir, “The Construction and institutionalization of Abdullah bin Abdul Kadir Munsyi: the Role of Westerners”, in *The Canon in Southeast Asian Literatures: Literatures of Burma, Cambodia, Indonesia, Laos, Malaysia, the Philippines, Thailand and Vietnam*, (London: Curzon Press, 2000), p. 101

อำนวยความสะดวกได้ดีกว่าเดิม ตลอดจนการเดินทางขนส่งก็ย่นระยะเวลาไปอย่างมาก การท่องเที่ยวจึงเป็นไปแบบความสะดวกสบาย (comfort) มากกว่าที่จะเป็นไปด้วยความยากลำบาก

ทั้งนี้รากศัพท์ของความหมายของการเดินทางหรือ Travel นั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน โดยคำๆ นี้หมายความว่า ผู้ที่ต้องทนทุกข์ทรมานด้วย<sup>34</sup> *Travail* อันเป็นคำที่มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า *tripalium* อันเป็นเครื่องมือในการทรมาน<sup>35</sup> การเดินทางจึงเป็นการทรมานตนเอง การจาริกแสวงบุญทางศาสนา (เพื่อให้ได้บุญทางศาสนา) ไปสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ก็เป็นตัวอย่างที่ดี ความรู้เป็นสิ่งที่อยู่ในแดนไกล ความคิดแบบนี้ดูจะเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ทั้งในกรอบความคิดแบบคริสเตียนและอิสลาม เพราะในอิสลามเองการเดินทางจาริกแสวงบุญและหาความรู้นั้นมีคำแนะนำให้ไปไกลถึงประเทศจีน<sup>36</sup>

แต่การเดินทางระยะไกลย่อมไม่มีความปลอดภัย ไม่ว่าจะเป็นทางบกหรือทางทะเล สำหรับในกรอบความคิดโบราณทะเลเป็นท้องที่ของการลงทัณฑ์ ทะเลเป็นพื้นที่ของหายนะ ผู้คนที่เดินทางก็เชื่อว่า会上ชอบทะเล ทะเลเต็มไปด้วยความน่ากลัว และเป็นสิ่งที่ไม่มีความงาม ไม่มีเสน่ห์ อย่างน้อยที่สุดในสรวงสวรรค์ของพวกคริสเตียนก็ไม่มีทะเล ชายฝั่งก็มีแต่ความไม่แน่นอน เพราะเต็มไปด้วยหินโสโครก เป็นต้น ไม่เพียงแต่พวกคริสเตียนเท่านั้นที่หวาดกลัวทะเล<sup>37</sup> ทะเลจึงเป็นพื้นที่ต้องห้าม คนอย่าง Ibn Jubayr ชาวมุสลิมในศตวรรษที่สิบสองผู้จดบันทึกการเดินทางเองก็ไม่ชอบการเดินทางทะเลและกลัวทะเลเสียด้วยซ้ำ<sup>38</sup>

การเดินทางที่จะต้องเผชิญกับอันตรายเป็นส่วนสำคัญสำหรับการสร้างตัวตน การเดินทางเพื่อตอบสนองความใคร่อยากรู้และความรู้กลายเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเป็นตัวตน ดังที่ Michael Mewshaw ได้กล่าวเอาไว้คือ “ฉันเดินทาง ฉันจึงมีชีวิตอยู่”<sup>39</sup> การกล่าวแบบนี้แสดงให้เห็นว่า การเดินทางเป็นสภาวะของการดำรงอยู่เช่นชีวิตของมนุษย์ในสังคมเข้าป่าล่าสัตว์ ไม่ใช่ชีวิตที่ติดที่มีรากแบบสังคมเกษตรกรรม การเดินทางเป็นสภาวะของการดำรงอยู่ เมื่อเป็นดังนั้นก็ทำให้ความใคร่อยากรู้ (ในฐานะรูปแบบหนึ่งของการเดินทาง) เป็นเงื่อนไขที่ตายตัวของการดำรง

<sup>34</sup> Daniel J. Boorstin, *The Discoverers: A History of Man's Search to Know His World and Himself*, (New York: Vintage Books, 1983), p. 12

<sup>35</sup> Michael Mewshaw, “Travel, Travel Writing, and the Literature of Travel”, p. 4

<sup>36</sup> Ian Richard Netton, *Seek Knowledge: Thought and Travel in the House of Islam*, (Richmond: Curzon Press, 1996), p. vii

<sup>37</sup> Alain Corbin, *The Lure of the Sea: The Discovery of the Seaside in the Western World 1750-1840*, translated by Jocelyn Phelps, (Cambridge: Polity Press, 1994), pp. 4-5

<sup>38</sup> Ian Richard Netton, *Seek Knowledge: Thought and Travel in the House of Islam*, p. 97

<sup>39</sup> Michael Mewshaw, “Travel, Travel Writing, and the Literature of Travel”, p. 3

อยู่ด้วยเช่นกัน ดังราวกับว่ามนุษย์ถูกสาบมาให้อย่างต้องเดินทางแสวงหาความรู้ แม้ว่าจะไม่มีความชัดเจนว่าจะเป็นความรู้แบบใด แบบในศาสนาหรือในแบบทางโลก เมื่อต้องเดินทางสภาวะของ “จักรณานิยม” ที่ต้องหมุนไปก็เป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้จากความเป็นมนุษย์

การเดินทางจะกระตุ้นเร้าความใคร่อยากรู้ ในขณะเดียวกันความใคร่อยากรู้และการเดินทางต่างก็แสดงนัยของการมีเสรีภาพ ส่วนข้อจำกัดของการเดินทางและความใคร่อยากรู้ก็จะเห็นได้จากอำนาจบังคับที่มาจากครอบครัว ชุมชน และรัฐ เช่น การจำกัดการเดินทางของประเทศเผด็จการ เป็นต้น สำหรับประเทศเผด็จการการเดินทางจึงเป็นสิ่งต้องห้ามและการแสวงหาความรู้ การเดินทางนำไปสู่สิ่งใหม่ๆ และทำให้พบกับแง่มุมชีวิตที่แตกต่างออกไปจากชีวิตที่ซ้ำซากจำเจ การเดินทางทำให้ผู้คนหลุดออกจากกรอบโดยเฉพาะจารีตของชุมชน รากฐานของการเดินทางก็คือ การเชื่อมโยงเข้ากับความรู้ใหม่ๆ แต่ความรู้ใหม่ๆ ย่อมเป็นอันตรายเกินไปสำหรับสถาบันอนุรักษนิยม สำหรับในประเทศเผด็จการความชัดเจนของสิ่งที่ต้องห้ามจึงมีความชัดเจนมากทั้งในเรื่องของการแสวงหาความรู้และการเดินทาง การกำหนดให้การเดินทางเป็นสิ่งแรกก่อนอะไรอื่นทำให้ไม่ว่าอะไรจะเป็นสิ่งสำคัญก่อนอะไรอื่นๆ ตามแบบที่ประเทศเผด็จการ (หรือศาสนา) ได้กำหนดไว้

ในแง่นี้ดูราวกับว่า การเดินทาง ความรู้ต้องห้าม เป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่แต่ในประเทศเผด็จการเท่านั้น ระบบเสรีประชาธิปไตยที่เป็นผลผลิตของสภาวะสมัยใหม่จึงทำให้การเดินทางเป็นเรื่องของเสรีภาพ การเดินทางเป็นเรื่องที่รัฐจะเข้ามาละเมิดมิได้ ในทำนองเดียวกันกับเสรีภาพในการแสวงหาความรู้ที่เกิดขึ้นจากความใคร่อยากรู้ เสรีภาพที่ในสภาวะสมัยใหม่เรียกว่า เสรีภาพทางวิชาการ เสรีภาพที่ดูประหนึ่งว่าจะได้รับการรับรองโดยกฎหมายและจารีตทางภูมิปัญญา

ถึงกระนั้นก็ดีเสรีภาพก็เป็นสิ่งที่จำกัดไว้ด้วยจารีต ประเพณี กฎหมายและอำนาจรัฐมากกว่าที่จะดำเนินไปอย่างไร้ข้อจำกัด เมื่อความรู้ต้องการคุณธรรมก็หมายความว่า ความรู้นั้นๆ ต้องมีข้อห้าม แต่ความใคร่อยากรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อจะต้องมีการละเมิดก็กลายเป็นพลังผลักดันสำคัญที่ทำให้การละเมิดเป็นสิ่งที่จะต้องกระทำ การแสวงหาความอยากรู้ยากเห็นต้องห้ามจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำ เช่น การปลอมตัวเข้าไปในนครเมกกะ (Mecca) ของ Richard Burton ทั้ๆ ที่ต้องเสี่ยงกับความตายถ้าถูกจับได้ ความรู้จึงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงกับความเสี่ยงไปไม่ได้ เมื่อมีความเสี่ยงก็ยิ่งเพิ่มความอยากรู้

ความใคร่อยากรู้ที่นำไปสู่การสำรวจและการแสวงหาความรู้ในแดนไกลเป็นสิ่งที่ถูกทำให้แยกออกจากการครอบงำ ความรู้ไม่ใช่เรื่องของการควบคุม ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งความรู้ถูกจำแนกให้แยกออกจากอำนาจ เมื่อความรู้แยกออกจากอำนาจการแสวงหาความรู้ในแดนไกลแสดงสถานะของความบริสุทธิ์ ความไร้เดียงสา เรื่องราวความรู้จากการเดินทางต่างๆ จึงถูกทำให้

กลายเป็นเรื่องราวของโลกอุดมคติ โลกแห่งความฝัน โลกบริสุทธิ์ ฯลฯ<sup>40</sup> เรื่องราวการบันทึกการเดินทางจึงปรากฏให้เห็นในงานเขียนของนักเขียนวัยเยาว์ทั้งหลาย เพราะอย่างน้อยที่สุดพลังแห่งการเดินทางก็ต้องการความพร้อมและความอดทนของร่างกาย ร่างกายอันเป็นรากฐานให้กับสายตาที่พร้อมจะนำเสนอเรื่องราวต่างๆ อย่างแหลมคม แม้ว่าดินแดนต่างๆ เหล่านั้นจะไม่ใช่อินแดนที่พวก (นักเขียน) จะรู้จักเป็นอย่างดีก็ตาม แต่นั่นก็เปรียบประหนึ่งพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความลับที่รอคอยใครสักคนมาเปิดเผย

ในยุคที่อาณานิคมกลายเป็นอดีตไปแล้วเป้าหมายหลักของนักเขียนก็คือ การโจมตีค่านิยมจากจักรวรรดินิยมและระบบทุนนิยม เรื่องราวของการบรรยายแบบนี้ก็ดำเนินไปในลักษณะที่แตกต่างไปจากการเล่าเรื่องในยุคอาณานิคม เพราะในยุคอาณานิคมกระบวนการสร้างอารยธรรม (civilizing process) ที่เกิดไปพร้อมกับกระบวนการสร้างความรู้และขยายความรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ

ในขณะนี้เป้าหมายหลักกลับอยู่ที่การเป็นเอกเทศและเสรีภาพ ตลอดจนรักษาสถานะของความเป็นของดั้งเดิม สภาวะที่กำลังจะหายไปด้วยการค้าและการท่องเที่ยว สำนักแห่งบาปที่เกิดขึ้นจากการแสวงหาความใคร่อยากรู้ (อยากได้) ในสิ่งใหม่ๆ กลับกลายเป็นผลลัพธ์ในทางลบที่เกิดขึ้นจากความใคร่อยากรู้หรืออยากมี วงจรของจักรแห่งความรู้ที่หมุนดังราวกับ “จักร” พิฆาตเอกเช่น “ไฟ” แห่ง Prometheus ได้นำพา Pandora ติดตามมาด้วย แต่ถึงกระนั้นก็มีบุคคลที่มีความอยากรู้อยากเห็นก็เป็นบุคคลของสภาวะสมัยใหม่ที่เปิดโอกาสให้กับใครก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นเพศใด สามารถเข้าไปในดินแดนต้องห้ามได้อย่างชอบธรรม แต่นั่นก็ใช่ว่าจะไม่มีข้อจำกัด

ถึงกระนั้นก็ดีความใคร่อยากรู้ไม่ใช่ความใคร่ธรรมดาๆ แต่เป็นจักรกลแห่งความก้าวหน้าของสภาวะสมัยใหม่ที่ไม่สมควรจะให้สิ่งใดมาขัดขวางให้มีข้อจำกัดเพื่อให้เกิดความรู้จักพอ เพราะความใคร่อยากรู้นั้นไม่รู้จักคำว่าพอเพียง ตราบใดก็ตามที่ความรู้นั้นๆ ไม่ได้อยู่ในกรอบของศาสนาจารีต ประเพณี “จักรญาณนิยม” เป็นสภาวะของการขยายตัวที่ไร้ขอบเขตมากกว่าที่จะรู้จักคำว่าขอบเขตและพอเพียง

<sup>40</sup> Mary Louise Pratt, *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*, p. 215